

ARABA ARKASI YAZILAR VE FOLKLORUN BEŞ İŞLEVİ

Bumper Sticker Slogans and Five Functions of Folklore

Dr. Öğr. Üyesi Adile YILMAZ*

Öz

Araba arkası yazılar halkın yazarak kendini anlattığı, kültürünü yansıttığı bir alandır. Bu bakımdan üreteni, söyleyeni, yazanı, okuyanı, derleyeni ve seveni çoktur. Toplum psikolojisi açısından değerlendirildiğinde bu yazılar, bireyin kendisini ifade ettiği bir iletişim aracı olarak görülmektedir. Genel olarak taşıt folkloru, taşıt edebiyatı, yol edebiyatı vb. adlarla anılan, zaman zaman arabesk ve popüler kültürün ürünü olarak da değerlendirilen araba yazıları bugüne kadar çeşitli makale, kitap ve filmlere konu olmuştur. Bir folklor olayı olarak bilim adamlarının da dikkatini çeken araba yazılarında; küresel ısınma gibi evrensel sorunlardan mali/hukukî sorunlara, bireysel duygu, düşünce ve tecrübelerle, dini inanıştan reklamlara, devlet adamlarının, sanatçıların, ünlülerin konuşmalarına, medya, din, gelenek ve göreneklere kadar hemen her konu işlenmiştir/ paylaşılmıştır. Üzerinde amatör ve profesyonel olarak çeşitli çalışmalar yapılan araba arkası sözler/yazıların işlevlerine göre ele alınmadığı fark edilmiştir. Bu makalenin amacı motorlu kara taşıtlarından arabalarda bulunan yazıları, işledikleri konulara göre bir tasnife tabi tutarak folklorun beş işlevine göre incelemektir. Bilindiği üzere, bağlam merkezli kuramlardan biri olan “İşlevsel Kuram”, günümüzde folklor çalışmalarında çok kullanılan bir teoridir. Folklor ürünlerinin işlevleri üzerine bir model oluşturan William R. Bascom, folklorun çok sayıdaki işlevi arasında önemli gördüğü dört işlevden bahseder. İlhan Başgöz de bu dört işleve beşincisini yani “protesto işlevi”ni ilave eder. Bu çalışmada, araba yazıları Bascom’un folklorun dört işleviyle birlikte Başgöz’ün beşinci işlev olarak adlandırdığı protesto işlevine göre incelenmiştir. İncelemenin sonucunda, araba arkası sözlerin, William Bascom ve İlhan Başgöz’ün ifade ettikleri; değerlere, toplum kurallarına ve törelere destek verme; eğitim veya kültürün gelecek kuşaklara aktarılacak gençlerin eğitilmesi; kişisel ve toplumsal baskılardan kaçıp kurtulma ve protesto işlevini yerine getirdiği tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler

Araba arkası sözler, araba yazıları, folklorun işlevleri, folklorun protesto işlevi, taşıt folkloru.

ABSTRACT

Bumper sticker slogans and the words written behind cars are the places for reflecting a public itself and its culture. For this reason, they have many producers, writers, readers, compilers, and fans. These writings were considered as a communication tool among individuals while evaluated in terms of social psychology. Bumper stickers and the words written behind the cars which generally named as automobile folklore, automobile literature, and road literature and regarded as a part of arabesque and popular culture have been a topic for books, movies, and essays. These stickers and words which draw the attention of many scientists as a folkloric phenomenon mention many topics such as global warming, economic-judicial problems, personal feelings, thoughts and experiences to religious beliefs, customs and traditions, and the speeches of politicians, celebrities, and artists. But they have not analysed in terms of their functions yet. This study aims to categorize the writings in terms of their topic and discuss them within the five function of folklore. The context-based functionalist theory is among the most frequently used theories in folklore studies. William R. Bascom who set a model about the functions of folklore argued that folklore serves four primary functions. İlhan Başgöz added a new function called as ‘protest’ to these four functions. This study analysed the words behind the cars in the light of Başgöz’s protest function along with Bascom’ four primary functions.

Key Words

Bumper sticker slogans, car stickers, functions of folklore, protest function of folklore, automobile folklore.

* Akdeniz Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Antalya/Türkiye, ayilmaz@akdeniz.edu.tr

Giriş

İnsanlık tarihinde ulaşım-taşıma ve savaş vasıtası olarak kullanılan araba ile enerji dönüştürücü olarak tekerleğin ilk nerede kullanıldığına dair kesin bilgi bulunmamaktadır. Ancak kültür tarihi araştırmacıları, arabanın ilk kullanımına dair bilgilerin M.Ö.3000'e kadar uzandığını, yakın doğuda izlerine rastlanan bu teknolojik/medeni gelişmenin daha sonra Çin'e ulaştığını ifade etmektedirler (Şenel 1982: 246).

Türk medeniyeti, demiri işlemek ve atı ehliileştirmek suretiyle medeniyete katkı sağlamış; tabiat ve hayvan enerjisini kullanmak suretiyle de toplumsal enerjiyi daha da artırmıştır. Toplumsal enerjinin artması, o toplumun yaşadığı hayat tarzıyla yakından ilgili olması münasebetiyle de önem kazanır. Türkler, kendine özgü karaktere sahip 'Bozkır Medeniyetine' mensuptur. Bu medeniyetin sınırları ise Sibirya'nın Güney bölgelerinden Hint Yarımadası'na, Hindikuş Dağları'na uzanan, İran Coğrafyası ile Kafkaslar'ın içinde bulunduğu geniş bir alanı içine alan Turan Kültür havzasıdır. Bu büyük coğrafyada süratli hareket etmek için mutlak bir enerjiye ihtiyaç vardır. Doğal olarak var olan enerji, ihtiyaç nispetinde artırılır veya dönüştürülür. Bozkır Medeniyetinin ürünü ve bu medeniyet alanıyla ilgili bilgileri günümüze taşıyan vasıtalarından biri de anlatılardır. Anlatılar, toplumların bilinçaltına yerleşir ve kültürel kodlar olarak günümüze kadar gelir. Oğuz Destanı da bu kültürel kodları aktaran anlatılardan biridir. Ali Yakıcı da Oğuz Kağan Destanında tekerlekli arabanın icadı ile teknolojiye kullanılımasını şöyle ifade etmiştir;

"İslamiyet öncesi Türk destanları içinde hem muhteva bakımından, hem sosyal, siyasal, kültürel vb. alanlarda vermiş olduğu bilgi bakımından, hem de toplumun geleceğe yönelik hedef ve ülkülerini belirleyici olması bakımından Oğuz Kağan Destanı çok önemlidir(...). Fakat, bizce bunlardan daha önemlisi, birçok milletin dünya üzerinde varlığından söz edilmediği Milattan önceki yıllarda yaşanan olayların meydana getirdiği bu destanda, bilim için önemli kabul edilebilecek keşif ve icatlara yer verilmiş olmasıdır. Bunlardan ilki "arabanın icadı"dır" (Yakıcı 2003: 414-415).

Oğuz Destanı'nda enerjinin dönüştürülüp toplum hizmetinde daha verimli kullanılmasında, Kanglı Boyu'na ad verilmesinde kağının, dolayısıyla enerji dönüştürücü olarak tekerleğin bulunmasıyla ilgili anlatımadır. Oğuz Destanı'nda; "diğer bir kavim de düşmanları yağma edip ganimet, olcay alındığında hayvanlar bunları taşımak için yetişemediğinden "Qanlı"lar yaptılar. Bundan evvel tekerlek yoktu; (arabayı) ilk defa bunlar inşa ettiler... Oğuz bundan dolayı onlara Qanlı (yâni arabalı)lar adını verdi" (Togan 1982: 20).

Araba, kelimesinin dilimizde ne zamandan itibaren kullanılmaya başlandığını bilmiyoruz; fakat Türkler arasında ne kadar geniş bir coğrafyada kullanıldığını Türk kültür tarihçisi Bahaeddin Ögel şöyle anlatıyor: "Araba, Doğu Türkistan'dan Orta Avrupa'ya kadar uzanan bütün Türk kesimlerinde söylenen bir sözdür." Türk insanı, sanayileşme sürecinde teknolojinin gelişmesiyle birlikte ortaya çıkan motorlu kara taşıtları için de genel olarak araba kelimesini kul-

lanmayı tercih etmiş ve bugün de aynı şekilde araba kelimesini kullanmayı sürdürmektedir.

Atı ehlileşiren millet olarak bilinen Türklerin hayatında at, toplumsal, siyasi, ekonomik ve kültürel anlamda önemli rol oynamıştır. Eski bir Türk atasözü “Kuş kanadıyla, er atıyla...” diyerek yiğitliği, atlı göçebe medeniyetin atıyla özdeşleştirir. Atlı göçebe döneminden beri Türk kültüründe binek hayvanlarına ad vermek çok yaygın bir gelenektir. “Atlar, isimleri ile zikredilirler. Atın rengine, yapısına ve cemiyetin inanç ve geleceğine göre isim verilir (Çetin 1986: 123-141).” Hayvanlara başta renkleri olmak üzere çeşitli özelliklerine göre ad verilmiştir. Örneğin Orhun kitabelerinde Kültigin’in savaşlarda bindiği atlar adlarıyla anılırlar; Azman, Az Yağız, Öksüz At, Alnı Beyaz Boz At... Yiğitlerin atları boz at, doru at, ak aygır gibi renkleriyle vurgulanır (Ergin 1986:26-29).

Türk milletinin ata olan sevgi ve bağlılığı, 19. yüzyılda teknoloji ürünü olan motorlu vasıtaların/arabaların icadı ve bu vasıtaların/arabaların ülkemize girmesiyle zaman içinde yerini motorlu vasıtalara, otomobillere bırakmıştır.

Toplum hayatındaki gelişmeler/değişimler şüphesiz edebiyata da yansımacaktır. Dolayısıyla motorlu araçların kullanımı edebiyat alanında da görülür. Çeşitli metinlerde ve ağızlarda *vasıta*, *vesait*, *vapur*, *araba*, *otomobil*, *tomofil* gibi kullanımlar geç de olsa toplum tarafından benimsendikçe Türk edebiyatında da yer almış, işlenmiştir (Uğurlu 2009: 1427-1462).

Çalışmamızda motorlu kara taşıtlarında bulunan yazılar konu edilmiş-

tir. ‘Araba’ kelimesiyle ifade edeceğimiz motorlu kara vasıtaları, insanlık medeniyetinin bir ürünü olması dolayısıyla beynelmilel bir karakter gösterir. İnsanlığın ortak üretim ve kullanım aracı olan makine/motor ve motor gücüyle hareket eden vasıtalar, özellikle kara vasıtaları zaman zaman toplumların simge/sembollerini taşırlar. Hint toplumunun motorlu kara taşıtlarını kendilerine özgü motiflerle bezemeleri, Türklerin nazardan korunmak/korumak için çeşitli materyaller kullanmaları, adak kesmeleri, yazı yazmaları; kültürel farklılığın işaretleri olarak görülmektedir. Türkiye’de özellikle şehirlerarası yolcu taşımacılığı yapan firmalar, kuruldukları ya da merkezlerinin bulunduğu şehrin simgelerini veya adlarını işletme adı olarak alır veya araçlarını o şehrin kültürel özelliklerine göre benzetir ya da adlandırır (Özdemir 2011: 41-53).

Araba Arkası Yazılar

Türkiye’de motorlu taşıtın/aranın yaygın olarak kullanılması çok yakın zamanlarda mümkün olmuştur. Sanayileşme ile birlikte ulaşım sektöründe gelişmeler olmuş ve bu gelişmeye bağlı olarak kamyon, otobüs, dolmuş/minibüs şoförlüğü gibi yeni meslekler ortaya çıkmıştır. Bu meslekler de sosyal yaşamın, kültürün içinde yerini almıştır. Popüler kültürün ürünü diyebileceğimiz araba yazıları, şoför sınıfının başlattığı bir folklorik üründür. Fakat, bu konu insan psikolojisinin bir tezahürü olarak *duvarlara*, *ağaçlara*, *sıralara*, *direklere*, *tuvalet kapılarına* varıncaya kadar kamusal alanlara da uzanmıştır. Öyle ki günümüzde insanlar artık bunlarla yetinmeyip kollarına, bacaklarına ve hatta vücutlarına dövme şeklinde yazılar yazdırmaktadırlar.

Araba arkasına ilk yazıyı yazan kimdi ve bu yazı neydi bilmiyoruz fakat bu yazı ya da fikir çok beğenilmiş olmalı ki pek çok araba sahibi tarafından taklit edilmiş, yenileri yazılmış, böylece ortaya birbirinden ilginç yazılar çıkmıştır. Tabii bu konuda kitle iletişim aracı olan televizyon, sinema gibi film sektörünün de büyük rolü olmuştur. Mesela Türk sinemasının klasiklerinden olan 'Çiçek Abbas' filmi bunlardan biridir.

Taşıt folkloru üzerine amatör ve ilmi olmak üzere pek çok çalışma yapılmış, yazılar yazılmıştır. Folklor araştırmacısı Nail Tan, 'dinamik bir folklor unsuru' olarak nitelediği taşıt folkloru üzerine derleme ve incelemeler yapmıştır (Tan 1976: 94). Başgöz de, genellikle köyden kente göçmüş, kente ayak uydurmaya çalışanların başvurduğu bir iletişim olayı olarak incelemiştir (Başgöz 2005: 63).

Başgöz, Türkiye'de 1960'lı yıllardan sonra sürekli göç hareketlerine maruz kalan, taşradan büyük şehirlere, sanayi merkezlerine olan göçlerle sosyo-psikolojik bir problem olan insan yabancılaşmasına temas ederek araba yazılarını toplum psikolojisi yönünden değerlendirir: "Bu yazılar, kalabalıklarda kaybolan insanın verdiği bireysel bir mesajdır, birey kişiliğinin geliştiğini gösterirler. Çağdaşlığa doğru bir gelişmedir (Başgöz 2005: 59)."

Mustafa Cemiloğlu bu hususta şu cümlelere yer vermektedir:

"Kamyonların çoğunda rastlanılan slogan niteliğindeki yazılar da günümüz kamyon şoförlerinin atasözleri gibidir. Nasıl, geçmiş dönemlerin insanı ahlâki değer yargularını etkili bir tarzda ve mesaj niteliğinde atasözlerine sıkıştırmışsa günümüz insanı

da kendi değerlerini bu kamyon yazılarına taşımıştır. Bu yazıların, kolay okunabilsin düşüncesiyle kamyon kasalarının arkasında yer bulması da bu mesaj anlayışının bir sonucu olmalıdır." (Cemiloğlu 2002: 71).

Serkan Güneş de, toplum psikolojisi perspektifinden bakılması gereğine işaret ederek araba yazılarını ferdi kimliğin ön plana çıkması, insanın kendini ifade etmesinin bir yolu olarak görür. Arabalara yazılan bu yazıları, yapılan süslemeleri şöyle değerlendirir:

"Birey, eğer toplum içinde kendini dışa vurmak için yeterli iletişim araçlarına sahip değilse iletişim için farklı mecraları kullanma sıklıkla başvurulan bir yöntemdir. Günümüzde bu görevin bir bölümünü otomobiller yüklenmiştir. Her otomobil kendi başına görüntüsü ile bir iletişim olanağı yaratsa da fabrikasyon görüntü çoğu zaman yetersiz kalmakta; bu görüntü süsleme, bezeme ve taşıt üstü yazılar ile çeşitlendirilmeye çalışılmaktadır." (Güneş 2012: 225).

Nebi Özdemir, Türk toplumsal yaşamındaki kalıplar içerisinde değerlendirdiği mizahi tarzdaki araba yazılarıyla taşıtların iletişim aracına dönüştüğünü belirtmektedir:

"Sonuçta bu yazılarla taşıtlar sevgiliye veya topluma duygu ve düşünce aktarım araçlarına diğer bir deyişle bireysel/ mesleki iletişim aracına dönüştürülmektedir." (Özdemir 2017: 433)

Araba yazılarında; küresel ısınma gibi evrensel sorunlardan mali/hukukî sorunlara, bireysel duygu, düşünce ve tecrübelere; dini inanıştan reklamlara, devlet adamlarının, sanatçıların, ünlülerin konuşmalarına, medya, din,

gelenek ve göreneklere kadar hemen her konu işlenmiştir/ paylaşılmıştır diyebiliriz. Bu sözlerin kaynakları başta halk kültürü, devlet büyüklerinin sözleri, şarkılar, görsel medya ve sanal âlem vb.'dir. Reklamaları, siyasilerin, sanatçıların, ünlülerin konuşmalarını dayanak noktası yapan sözler olumlu ya da olumsuz yargı içermektedir. Mesela; 'Kıza etek, erkeğe oto yakıştır.' vb.

Bu yazıların bir kısmı hayatın önemli bir parçası olan slogan mahiyetinde sözlerdir fakat hepsi slogan değildir. *Sloganlar; deyim, atasözü, veyahut kalıpsöz sınıfına girecek kadar kalıplaşmış olup halkın geniş bir bölümü tarafından bilinip kullanılmaktadır. Sloganlar çoğunlukla psikososyal sebeplerin tezahürüdür. İnsanların kendi içinde besledikleri duygularını, fikirlerini, sevinçlerini, öfkelerini başkalarına gösterme isteği onların slogan formunda dışa vurumunu sağlamaktadır.* (Demirci 2017:323).

Yeni araba yazılarında dikkati çeken bir husus da toplum olarak bilgisayar, internet ve akıllı telefonlarla tanıştıktan sonra Türkçeye giren yabancı kelimelerin sıklıkla kullanılmasıdır. Bunlar; formatlamak, gugul (google), offline, i- Pod, net, msn, com. (Ekle beni, msn'im; alyazmalım_selviboylum@ dönecembensana.com), çevrim dışı, sanal; ceo, golf, suşi, i-pod zıplamak, Feng Shui, fullforce, import, export, hit, lejoner, konsept, istihap, lojistik, offline, download, tonaj, net, light, çevrimdışı, yutub vb. Araba yazıları, genellikle erkeklerin tekelinde olan sözlerdir.

Ulaşım aracı olarak arabanın toplumumuza girmesinden sonra ortaya çıkan Türk folklorunun yeni ve çok zengin bir içeriğe sahip olan araba/

taşıt yazıları araştırmacılar tarafından çeşitli sınıflandırmalara tabi tutulmuştur. Biz de folklorun dört işlevi bakımından incelemek üzere sadece 'taşıtların dışındaki yazıları' derledik ve bu yazıları ağırlıklı konularına göre şöyle bir sınıflandırmaya tabi tuttuk:

Dua/Dilek İçerikli Yazılar:

Kaza ve belalardan korunmak için arabaların üstüne dini nitelikli dua mahiyetinde koruyucu yazılar yazılmış, zaman zaman resimler yapılmıştır. Bu yazıların başında Besmele (Bismillahirrahmenirrahim), Maşallah, Allah Korusun en çok yazılan sözlerdir. Yine bunların ardından 'Allah'ın dediği olur.', 'Mülk Allah'ındır.', 'Ya Sabır!', 'Yolun açık olsun, uğurlar olsun.' vb. sözler yer almaktadır.

İsim İçerikli Yazılar:

Destanlarda, halk hikâyelerinde olduğu gibi günlük hayatında da binek atına ad veren Türkler, motorlu taşıtlara sahip olunca onlara da ad vermek ve çoğu zaman arabaların üzerine bu isimleri yazmak suretiyle ad verme geleneğini devam ettirmişlerdir. Bu isimler; Sarıkız, Sarı Kanarya, Kır At, Küheylan, Düldül; Rüzgâr, Fırtına; Şahin, Akkuş, Kartal, Kara Ejder, Karabiber; Balkız, Fatoş, Arkadaş gibi hayvan, tabiat unsurları ve insan adlarıdır. Araba arkasına çocuk adlarının yazılması ise, özellikle son zamanların modası olmuştur. 1983'ten itibaren 2918 Sayılı Karayolları Trafik Kanunuyla gelen yasaktan dolayı istediği yazıyı yazamayan insanlar, çocuklarının adlarını yazarak bu yasağı protesto etmişler hem de bir mesaj vermişlerdir. Oğuz, Deniz, Talha, Bilge, Kerem, Ali vb. çocuk adlarının yanında devlet büyüklerinin adları ve uyarlamalar yine en çok yazılanlardır. Bunlar

siyasî olmamakla birlikte bir duruşu, bir tavrı, aidiyeti ve aynı zamanda siyasî bir kaygıyı ifade eden yazılardır. ‘Atatürk’, ‘M. Kemal Atatürk, Gazi M. Kemal’, ‘Ne Mutlu Türküm Diyene!’, ‘Atam izindeyiz.’; ‘Ür Doğdum, Ür yararım.’ (Trakya) vb.

Vefa Sözleri; Kader İnancı:

Arabayı alan kişiye duyulan vefayı dile getiren teşekkür mahiyetinde sözlerdir. ‘Babam sağ olsun, Anam - babam sağ olsun, Dedem sağ olsun, Amcalarım sağ olsun’ vb.’ Bu teşekkür mahiyetindeki yazıların yanında aracın kimsenin yardımı olmadan alındığını gösteren ‘Miras değil; alın teri.’, ‘Baba malı değil; banga yadigarı.’ gibi ifadeler de vardır. Kader inancını işleyen veya kadere sitem eden sözler de hatırı sayılır miktarda çoktur: ‘Kader satılmıyor ki.! İyisini alayım.’, ‘Nasipse olur.’ vb.

Film Adları, Filmlerden Rep-likler/Reklamlardan Uyarlamalar: Bilgisayar ve internetin olmadığı, film endüstrisinin bu kadar gelişmediği yıllarda izlenen filmlerin kişisel ve toplumsal etkisi uzun süreli olmuştur. Sevilen yerli ve yabancı film adları arabaların üzerinde yerini almıştır: ‘Al Yazmalı, Selvi Boylum.’, ‘Batsın Bu Dünya!’, ‘Fredî’nin Kâbusu’, ‘Ayrıl-sak da beraberiz.’, ‘Rüzgar gibi geçti.’, ‘Görevimiz Tehlike’, ‘Aşk Gemisi’; Reklamlardan alınanlar; ‘Döşeyelim abi.’, ‘Ağzı olan konuşuyor.’, ‘Tık tık; eyi günler.’ vb.

Şarkı Sözleri, Şiirlerden Uyarlamalar: Alıntı yapılan şarkılar genellikle ya filmlerde söylenen ya da revaçta/ piyasada/popüler olan şarkılardır. Arabesk müziğin popüler olduğu yıllarda söylenen şarkılar ve çekilen filmler adları sevilen yazılardır. Bunlar

teslimiyeti, kaderciliği ya da isyanı içeren ifadelerdir. ‘Aldırma gönül.’, ‘Adaletin bu mu dünya?’, ‘Ben sensiz yaşayamam.’, ‘Arkadaşımın aşkı.’, ‘Zor dostum zor.’, ‘Neden saçların beyazlamış arkadaş?’, ‘Tanrım beni baştan yarat.’, ‘Huzurum kalmadı fani dünyada!’, ‘Mavi boncuk kimdeyse...’, ‘Seyyah oldum şu âlemi gezerim.’, ‘Rüyalar gerçek olsa...’, ‘İkimiz bir fidamız.’, ‘Ayağında Kundura...’, ‘Âlem buysa kral benim.’, ‘Aldırma gönül.’, ‘Gözler yalan söylemez.’, ‘Ben sana mecburum bilemezsin.’, ‘Hayatımı yazsam roman olurdu.’, ‘Uzun İnce bir yoldayım; taşıyorum gündüz gece’.

Yol; Şoför ve Hızla İlgili Olanlar: Yol ve şoförle ilgili olanlar daha çok kamyon ve otobüs şoförlerinin tercih ettiği, meslekî zorlukları ve bu zorlukların meydana getirdiği sıkıntıları yansıtan yazılardır. Bunlar öğüt içeren veya tam tersi kuralları ihlal etmeyi, rüşünü ispat/marifet sayan sözlerdir. Klasik ifadelerin yerini zamanla yeni söyleyişler almıştır. ‘Yollar gidişime, kızlar duruşuma hasta.’, ‘Yollar niçin bitmiyor?’, ‘Aşk çekenin, yol gidenin.’, ‘Sevdik mi tam severiz, biz şoför milletiyiz.’, ‘İstedim vermediler, sen şoförsün dediler’, ‘Yaklaşma toz olursun, geçme pişman olursun.’, ‘Gittiğimiz yol (yol) değildi, ama biz manzarasını sevdik.’, ‘Âleme bakma usta, bas gaza.’, ‘Hedefimiz ibre sonu, Allah’ım sen bizi koru!’, ‘Rahmetli de sollardı.’, ‘Gaz Kesmez.’, ‘Yollarla bağlandım hayata.’, ‘Yolların generali, aşkının neferiyim.’, ‘Hayatımı Yazsam Duple Yol olur.’, ‘Bizde geri vites yok, gerekirse ileriden döneriz.’

Sevgiliye Mesajlar: Araba yazılarında özellikle kamyon arkası yazılarda şoförün muhatabı çoğunlukla

sevgilidir, bu sebeple yazıların çoğu aşkla, sevgiyle, sevgiliyle alakalıdır. Başta ilân-ı aşk olmak üzere sitem, övgü, yergi, dua, beddua, haddini bildirme vb. sözlerle gönderilen bir mesaj vardır. Filmlerden replikler, türkü veya şiirlerden mısralar olabildiği gibi laf atma tarzında sözler de vardır. ‘Geceyi sevdik diye, kendini yıldız sanma.’, ‘Âlem bana, ben sana hasta.’, ‘Ahtım sana yârim.’, ‘Rampaların ustasıyım, gözlerinin hastasıyım.’, ‘Lise-lim’, ‘Biçki dikiş kurslum...’, ‘Ceylan gözlüm’, ‘Güzellik geçici ise senden niye geçmemiş?’, ‘Öyle bakarsın işte!’, ‘Güzelliğinin zekâtını vereceksen bana ver, ben fakirim.’, ‘Gönlünde yer yoksa ayakta da giderim.’, ‘İstesen de unutamazsın.’, ‘Senin de yüreğin yansın!’, ‘ŞŞŞŞŞŞŞT Güzelim Klibimde Oynar mısın?’, ‘Misafir çocuğu gibiydin, geldin, dağıttın, gittin.’, ‘Araman için illa hata mı yapmam lazım?’, ‘Ne kahrın çekilir, ne de senden vazgeçilir.’, ‘Alnyazımsın benim kaçamazsın.’, ‘Mükemmel Olmana Gerek Yok, Sah-te Olma Yeter.’, ‘Aşk bir otobüstür, binmesini bilmeli; son durağa gelmeden inmesini bilmeli.’, ‘Sellektör yapıp geçtiğin bu kalbi, ilerde dörtlüleri yakıp bekleyeceksin.’, ‘İlk görüşte aşka inanır mısın, yoksa birkaç tur daha döneyim mi?’, ‘Kısaca öldü de.’, ‘Mutlu edemiyorsan meşgul etme.’ vb.

Öğütler; Uyarılar/Tehtitler, Beylik Sözler: Bireyi, bir grubu veya toplumu hedef alan yazılardır. Öğütler genellikle kişisel bir tecrübeyi ifade ederken uyarılar ise çoğu tehdide varan, dikkatsiz şoförü paylayan, toplumun nabzını tutan sözlerdir. ‘Pijamayla Tank kovalayan, Helikoptere İshk Çalıp, Gel lan Gel Aşağı Gel Diyen, Bir Millete Bulaşmayacaktınız’,

‘Aldatıp da giden güzelin arkasından ağlanmaz, evlat.’, ‘Akıllı ol, evlat!’, ‘Sevene can feda, sevmeyene elveda.’, ‘Önce ağzını, sonra direksiyonu topla.’, ‘Sollama beni, sağ kalamazsın.’, ‘Dikkat! İnsanın yedek parçası yok!’, ‘Ya medeni ol, ya tedavi ol.’, ‘İlle de geçeceksen helva sipariş edeyim.’, ‘Hatalıysam, sıkıysa AHİM’e başvur.’, ‘Sevdiğini alamadıysan aldığımı sevulan!’, ‘Kula bela gelmez Hak yazmayınca, Hak bela yazmaz kul azmayınca.’; ‘Havan kime yabancı?’, ‘Vıdı vıdı etme, geçeceksen geç!’, ‘Sollama beni, deşifre ederim seni.’, ‘Alırım Anahtarını.’, ‘Arabam şekil, önümden çekil.’, ‘Beni çekemeyen Besmele çeksin, sayemde imana gelsin!’vb. Bütün bunların yanında resmi uyarılarla, diğer şoförlerin tehditkâr sözleriyle alay eden yazıları da görmek mümkün. ‘Alkollü araç kullanma, benzinli araç kullan.’, ‘Hatalıysam ara, muhabbet ederiz.’, ‘Hatalıysam aramayın, aramızda kal-sın.’, ‘En son sollayanı çarpanlarına ayırdım.’, ‘Arabama dokunma!’ vb.

Askerlikle İlgili Yazılar: Türk kültüründe askerlik, kutsal bir görev olarak kabul edilir. Askere giden delikanlı ve ailesi bu görevi bir onur sayarlar. Asker uğurlamalarında özellikle kasaba ve köylerde ayrı bir heyecan yaşanır. Delikanlıyı otogara götürcek araba, gelin arabası gibi süslenir (Artun 2000: 47). Askere gidecek gencin kullandığı arabaya yazılan, kendisi veya ailesinin ağızyla söylenmiş; bu görevi kutsal kabul eden, vatan sevgisi, askerlikle ilgili jargonlar veya veda sözleri gibi yazılardır. Genellikle bu yazıların yanında veya altında bir de Türk bayrağını simgeleyen ay yıldız resmi vardır. ‘O şimdi asker.’, ‘Askerin emaneti...’, ‘Dedik ya, o da şimdi asker

89/1.', 'Nöbet sırası bende, Hakkınızı helâl edin! 96/2, Ramazan.', 'Eğer bir gün öleceksem o da vatan için olsun.', 'Vatan için gidiyorum.', 'Paramız yok bedelli için, okumadık kısa dönem için, sen üzülme anam, 365 gün vatan için.', 'Bak anam gidiyor hayırsızın.' vb.

Gelin Arabası Yazıları: Günümüzde en çok yazılan araba yazıları gelin arabasına yazılan yazılardır. Sınırım kısa süre araba arkasında kaldığı için kanunen yasak kavramının dışında kalan yazılardır. Diğer araba yazıları gibi genellikle erkeğin/güveyin ağzından yazılan bu yazılar, araba yazıları içinde kadınların da kısmen söz sahibi olduğu yazılardır. Bunlar da evlilikle ilgili dualar, temenniler, romantik sözler, espriler, argo sözler, kız ve oğlanın adı ya da adlarının ilk harfi, kız ya da oğlan anasına mesajlar vs. yazılar yer almaktadır. Meselâ, 'C&M, Başak & Oğuz, 'Evleniyoruz.', 'Darısı Başınıza!', 'Mutluyuz.' gibi sözlerin yanında geline sürpriz yapmak için yazılmış romantik, anlamlı, esprili vb. mesajlar içeren yazılardır. 'Bundan Sonra Seveceğim Kız, Bizim Kızımız Olacak.', 'D&Y Reklamlar Bitti, Film Başlıyor.', 'Rahat battı.', 'Elveda Tavuk Dürüm.', 'Elveda Whattssapp.', 'Elveda 10.000 sms.', 'Yandık!', 'Ayyayı yedik!', 'Asfalt ağladı be!', 'Sakata geldik.', 'Üzülme Annesi, Kızın Kalbimin Bir Tanesi.', 'Gardaş bizimkisi seyirlik değil, Ömürlük Oliiii!', 'Di get, rezil ol!', 'Akıbet Hayr.', 'Dünya oydu, o da benim oldu.', 'Rahat Battı mı Bilalim =>=?', 'Geç oldu, ele has oldu.', 'Bundan sonra son söz benim, peki karıcığım.', 'Çok borçluyuz altın takın!', 'Evliyiz, mutluyuz; Garanti bankasına Borçluyuz!', 'Bir sana sevdalıyım – Bir de seni bana veren Rabbime sevdalıyım.' vb.

Araba Markaları İle İlgili Olanlar: Araba markaları ile ilgili yazılar, daha çok marka ile statü belirlemeye yönelik ifadelerdir. 'Alırsan Ford, olursun lord.', 'Huzur, NaMAZDA.' 'Mercedesten korksaydık, Susurluk'a girmezdik..', 'Ahirette iman, yollarda Man.', 'Ağır geliyorsa yaşam, Broadway'a binicen paşam.', 'Kurbanda kara koç, rampada kırmızı doç...', 'Kurban kesilir koç, yollara yakışır Dodge.', 'Sabır, selamet; sürat, felaket; Mitsubishim Allah'ıma emanet.' vb.

Reklamlardan Esinlenen Sözler: Reklamları çıkış noktası yapan sözler, mizahi bir yaklaşımla bir gerçeğe vurgu yapmakta ya da olumlu veya olumsuz yargı içermektedir. Mesela 'Muhlama yiyen kız, nutella yiyen kızı döver.', 'Nescafe bile üçü bir arada, ben niye yalnızım?', 'Sen Vodafon gibi anı yaşarken ben Türkc cell gibi seni her yerde çekemem.', 'Biskrem Verdim Kandırdım.' vb.

Slogan Sözler: Kişisel, toplumsal, dinî, askeri, ticari, mesleki ve az da olsa siyasi içerikli sözlerdir. 'Çakal yazar önsözü, Bozkurt söyler son söz.', 'Kaptanım Nuh olsun, tufandan gam yemem.', 'Yaşamak istediğin gibi yaşa.', 'Kaderimse kahrolayım!', 'Yürü be, kim tutar seni!' vb.

Diğer Yazılar: Sınıflandırmaya tabi tutulmayan yazılardır. 'Etikete gerek yok yeğenim.', 'Akşamcılar sahneye...', 'Doktor değiliz, ama hastamız çok.', 'Uzun hikâye...' vb.

2. İşlevsel Kuram ve Araba Arkası Sözlerde Folklorun İşlevleri

Bağlam merkezli kuramlardan biri olan "İşlevsel Kuram, günümüz halkbilimi çalışmalarında en yaygın kullanılan teorilerden birisidir...

Halkbilimi çalışmalarına bir kültürel antropolog olan Franz Boas ve İşlevsel kuramın oluşup gelişmesinde önemli rolleri olan öğrencileri vasıtasıyla girmiş ve daha sonraları kullanımı yaygınlaşmıştır. Bu kuramın kurucuları B. Malinowski (1884-1942) ve A. Reginald Radcliffe- Brown (1881-1955)'dur. Önde gelen diğer temsilcileri, R. Thurnwald (1869-1954) ve Ruth Benedict (1887-1948)'dir (Çobanoğlu 1999:213)."

Malinowski, bu teorinin en önemli temsilcilerinden biridir. Malinowski'ye (1990:39) göre; (...) *Kültürel gelenek bir kuşaktan sonrakine aktarılmalıdır. Bu nedenle de, her kültürde eğitime yönelik yöntemler ve mekanizmalar bulunmalıdır. Her kültürel başarının özü işbirliği olduğuna göre, düzen yasa sürdürülmelidir. Her toplulukta töre, ahlâk ve yasayı doğrulayan düzenlemeler olmalıdır. Kültürün maddî temeli yenilenmeli ve işler durumda tutulmalıdır* (Malinowski'den alıntılan Çobanoğlu 2002: 225)."

Folklor ürünlerinin İşlevleri üzerine model oluşturan antropologlardan biri de William R. Bascom'dur. Bascom, folklor ürünlerinin işlevlerini 1954'te yayımladığı "Folklorun Dört işlevi" adlı makalesinde anlatır. Folklorun çok sayıdaki işlevi arasında en önemli gördüğü dört işlevden bahseder. Bunlar;

1. Hoş vakit geçirme, eğlenme ve eğlendirme,
2. Değerlere, toplum kurumlarına ve törelere destek verme,
3. Eğitim veya kültürün gelecek kuşaklara aktarılması,
4. Toplumsal ve kişisel baskılardan kurtulmak için bir kaçıp kurtulma mekanizması (Bascom 1954: 17-21).

Türk halkbilimcilerden İlhan Başgöz de bu işlevlere beşincisini, Protesto işlevini ilave eder (Başgöz 1996: 1-2). Araba yazılarını W. Bascom'un makalesi doğrultusunda incelerken Başgöz'ün eklediği beşinci işlevi görmezden gelemezdik, çünkü bu yazılarda çok bariz bir şekilde protesto işlevi de vardı. Bu sebeple, araba yazılarını Bascom'un folklorun dört işlevine ve Başgöz'ün beşinci işlev olarak adlandırdığı protesto işlevine göre inceledik. İncelememizde kullandığımız araba arkası sözleri; Gürkan Aylan'ın hazırladığı "Ömür Biter Yol Bitmez Taşıt Edebiyatı* Taşıt Folkloru" (1981), Faruk Güçlü'nün "Araba Arkası Yazılar" (1999), Horoz lojistiğinin hazırladığı "Kamyon Arkası Yazıları" (2007) adlı kitaplarda yer alanlar, Mustafa Cemiloğlu'nun "Kamyon Yazıları ve Geleneksel Kültürümüz" adlı makalesinde bulunan yazılar ve çeşitli internet sitelerinden aldıklarımız ile bizzat kamyon ve otomobillerin arkasından derlediklerimizden oluşmaktadır.

2.1. Hoş vakit geçirme, eğlenme ve eğlendirme işlevi

Eğlendirmenin, sözlü geleneğin işlevlerinden biri olduğu ve de önemli bir işlevi olduğu apaçıktır fakat bu açıklama bile günümüzde eksiksiz bir yanıt olarak kabul edilemez çünkü pek çok gülmecenin gerisinde daha derin bir anlam yattığı bellidir (Bascom 1954: 17).

Bascom'a göre eğlence folklorun en önemli işlevlerindedir. Çoğu gülmeye unsurunun altında derin anlamlar yatar. Aynı durum fantezi ve hayal için de geçerlidir (Bascom 1954: 17).

"Bu yazılarda yola, işe, eşe, aileye, hayata, düzene, insanlara, topluma ve kadere isyan gibi temalar mizah ve

kara mizah yoluyla çarpıcı bir şekilde dile getiriliyor (Horoz Lojistik 2007: 6).”

Araba arkası yazıların çoğu toplumsal eleştiri, özeleştiri, alay, övgü, yergide bulunurken içlerinde mizah barındırırlar. İnsanımızın çeşitli olaylar karşısındaki tutumunu, bakış açısını ve yorumunu yoğunlaştırılmış ifadelerle görebiliriz. ‘İyi mazot, selülit yapmaz.’ diyen yazının amacı sadece fiziğiyle uğraşanları yermek değil aynı zamanda okuyanı eğlendirmektir. ‘Ne Müslüm’den ne de Orhan’dan, sevdiğim tek parça yedek parça.’, ‘Ölürsem kabrime gelme istemem sıkışırız!’, ‘Sağdan git, iktidar olursun.’. Bu yazıların bazıları tamamen fıkra tadında sözlerdir. Mesela, fıkra tipi Temel’in ağzından yazılan şu yazı Karadeniz fıkralarını aratmaz: ‘Okurken kaza olayı, onun için bir şey yazmadım! (Puni İdris yazdı) İmza: Temel’, ‘Bu sol şeridi ne doktorlar ne avukatlar istedi de vermedim.’, ‘Kalbinde yer yoksa güzelim önemli değil, ben ayakta da giderim.’, ‘Hatalıysam Tıkla www.sofersofer.com’, ‘İlle de geçeceksen helva sipariş edeyim.’, ‘Sol şerit babamın malı, sağ şerit anonim.’, ‘Ne sosyalizm ne emperyalizm, en güzeli erotizm.’, ‘Bir gaza bassam Google’da arasan bulamazsın.’, ‘Yol tarif edilir (1 YTL).’, ‘Hayatıma fön çeksem düzelir mi?’, ‘Referansımız yollardır.’, ‘İleride güzel günler göreceğiz, demişlerdi daha ne kadar gideceğiz.’ vb.

2.2. Değerlere, Toplum Kurallarına ve Törelere Destek Verme İşlevi

Sözlü geleneğin bir ikinci işlevi, kültüre geçerlik kazandırmak; kültürün törenlerini ve kurumlarını yapan ve yaşatanlara gerekçe kazandırmaktır (Bascom 1954: 19).

“Okuma yazmanın bilinmediği toplumlarda mitos vazgeçilmez bir işlevi yerine getirir: İnancı sergiler, yoğunlaştırır ve şifrelere döker; ahlak kurallarını korur, onlara uyulmasını sağlar; dinsel törenin işe yaramasını güvence altına alır; ve insanın doğru bulmasına ilişkin yararlı kurallar içerir. Bundan dolayı mitos, insan uygarlığının yaşamsal bir ögesidir; yararsız bir masal değil, üzerinde çok çalışılmış etkin bir güçtür; düşünsel bir açıklama ya da söz sanatı değil, fakat okuma yazma öncesi dönemin inanç ve ahlaksal bilgeliğinin pragmacı bir bildirgesidir (Malinowski (1962)’den alıntılan Bascom 1954: 19).

Araba arkası pek çok söz, halkın inançlarını, değer yargılarını taşımaları sebebiyle değerlere, toplum kurumlarına, gelenek ve göreneklere, törenlere destek vermektedir. Dua/dilek içerikli araba yazılarında, gelin arabası yazılarında, asker arabası yazılarının çoğunda bu mesaj görülebilir. Türk toplumu, inancı gereği kötülüklerden, kaza ve beladan, nazardan korunmak için ‘Besmele, Maşallah, Allah korusun, kötü gözlerden Allah korusun, Yolun açık olsun, nazar etme ne olur!’ gibi çeşitli dua ve dileklerin yanında ‘Kem gözler kör olsun’, ‘Benim hakkımda ne düşünüyorsan Allah sana iki katını versin.’ gibi kargışlara/beddualara da başvurur. Arabasının arka camına ‘Allahümme Salli Ala Seyyidina Muhammed (s.a.v)’ yazısını yazdıran taksi şoförü inancını sergilemekte, dinî değerlere destek vermektedir.

Gelin arabalarına bir dilek ifadesi olarak yazılan ‘Darısı Başınıza’ yazısı kökü çok eskilere dayanan bir saçığı (kansız kurban) geleneğini aktarırken;

ilk bakışta çok esprili gelen ‘Çok borçluyuz, altın takın.’ yazısı da bir geleceğin devamını isteyen yaklaşımdır. ‘Anamın ilk gelini.’, ‘Anamın son gelini.’ gibi yazılar toplumda gelin olmanın yüklediği görev ve sorumlulukları, beklentileri ve umutları bünyesinde taşımaktadır.

Türk kültüründe, vatanî görev yani askerlik kutsaldır; bu görevde şehit düşmek arzu edilen bir durumdur. ‘Bir elimde silah, bir elimde Kur’an, geldi diyorlar bak şehitlik sıran! Babam bile olsa karşımda duran, önce vatan, sonra vatan.’, ‘Rahat uyu Türkiye, bizler tetikteyiz.’, ‘Şehit olmasa kaderim, böyle kaderim ellerinden öperim.’, ‘Eğer bir gün öleceksem o da vatan için olsun.’, ‘Selâm söyleyin eşe dosta, herşeyden vazgeçeriz vatandan asla. Vatanın her karış taşı ve toprağı kutsaldır, vatan toprağına göz dikenler de bu yazılardan nasibini alır; ‘Biz babamızdan miras kalan 200 m arsayı kardeşler arasında paylaşırken kavga ediyoruz, size toprak mı veririz?’, ‘Askere dua edin, teröre lanet edin, nöbet sırası bende, hakkınızı helal edin!’ vb.

Sanal ortamlar ve sosyal paylaşım sitelerinde dolaşırken de toplumsal anlamda yanlış anlaşılmaya sebebiyet verecek tutum ve davranışlardan kaçınılması gerektiği vurgulanır: ‘Dikkat et You Tube’a düşersin, herkes seni konuşur.’, ‘Rihanna’nın dövüldüğü, Adriana Lima’nın aldatıldığı bu dünyada seni harcarlar Hatçeeeee!’ vb.

“*Günümüz kamyon şoförünün sevdası dingin, duyarlı ve özverili bir sevgiyi değil, aşırı tepkileri, benimsemeyi, sahiplenmeyi ve küçük bir hatada bile cezalandırmayı ifade etmektedir* (Cemiloğlu 2002: 77).” Yazılarda kadına seçim hakkı tanımayan sahiplenme

ifadeleri yer alır: ‘Alınyazımsın benim, kaçamazsın.’, ‘Kalbini trafiğe kapatsan da güzelim, By-Pass yapıp damardan geçerim.’, ‘Ya benimsin ya toprağın’, ‘söyle kimdi o?’, ‘onu bunu bilmem, illa da ben...’ gibi yazılar. Bazı yazılar daha medeni, daha onurlu bir yaklaşım sergilemektedir. ‘Hatasız kul olmaz, severek ayrılılam.’, ‘istemiyorsan sevmiyorum.’, ‘Aldatıp da giden güzelin arkasından ağlanmaz evlat.’ vb. Bütün bu olumsuz yazıların yanında insanımızın sevgi dolu gönlünün sevda yüklü sözlerini, anlayışını anlatan ifadeleri de görmezden gelemeyiz: ‘Bakışın yeter.’, ‘kalbim seninle dolu.’, ‘alışamam yokluğuna bilirsin.’, ‘sevenin kölesiyim.’, ‘ömrüm seninle geçsin.’, ‘Ne saray ister ne taç, bu gönül sana muhtaç; ben hastayım sen ilaç.’, ‘Ekmeğim, aşım, gözümün nuru...’, ‘Senin canın sağolsun.’ vb.

Yazıların pek çoğu münasip bir dille eğitmeyi, doğruları göstermeyi seçerken bazıları da daha sert, had bildiren, azarlayıcı tondadır. ‘Dost aldatmaz.’, ‘Önce ağzını, sonra direksiyonu topla.’, ‘Çok laf yalansız, çok para haramsız olmaz.’, ‘En büyük sermaye dürüstlüktür.’, ‘En iyi servet itibardır.’, ‘Nazik olun lütfen, ben yüklüyüm.’, ‘Dikkat insanın yedek parçası yok.’, ‘Herkes istihap haddini bilecek.’, ‘Ya medeni ol, ya tedavi!’, ‘Herşeyi bilme gerek yok! Haddini bil yeter.’, ‘Gün doğmadan neler doğar.’, ‘Sabret gönlüm muradına erersin sen de bir gün.’, ‘Ya sabır!’, ‘Eden bulur dünyası.’, ‘çilemse çekerim, kaderimse gülerim..’, ‘Sabır selamet-sürat felaket.’, ‘Kıza etek, erkeğe oto yakışır.’, ‘Nasipse dönerim.’, ‘Ahrette iman, yollarda Man.’, ‘Allah’ın dediği olur.’, ‘Kasko yok, muska var.’, ‘Anamın duası, babamın gölgesi yeter.’ vb.

2.3. Eğitim veya Kültürün Gelecek Kuşaklara Aktarılarak Eğitimsel İşlevi

Sözlü geleneğin bir üçüncü işlevi- özellikle okuma- yazma bilmeyen toplumlarda, ama yalnızca onları sınırlı kalmamak üzere- öğretimdeki işlevidir (Bascom 1954: 20). Okuma- yazma bilmeyen toplumların çoğunda sözlü gelenekte somutlaşan bilgi, kendiliğinden büyük saygı görür. Tarihsel bakımdan ne denli doğru olarak kabul ediliyorsa, öğrettikleri de o denli önemli sayılır ve kültürü yansıttığı ölçüde de, “kişiye kılavuzluk edecek yararlı kurallar içerir (Malinovski'den alıntılan Bascom 1954: 20-21).”

Araba yazılarının çoğu; atasözü/ özdeyişler gibi kısa, özlü ve etkili biçimde, bir davranış biçimini öğretme, onaylama veya olumsuz bir davranış onaylamama yoluyla eğitim veya kültürü, tecrübeyi gelecek kuşaklara aktarma işlevini üstlenmiş durumdadır. Hatta bir kısmı doğrudan özdeyiş, atasözüdür, bir kısmı da bunlardan uyarlamadır. Meselâ, “kanığ kan bile yumas= kanı, kanla yıkamazlar (Atalay 1998: 66)” Divân ü Lügati't Türk'te yer alan bir atasözüdür. Bu ve bunun gibi örnekler kültürün araba arkası yazılarla gelecek nesillere aktarıldığını gösteren en geçerli örneklerinden biridir; ‘kanı kanla yıkama’, ‘Hatasız dost arayan yalnız kalır arkadaş!’ yazısının kaynağı “Kusursuz dost arayan dostsuz kalır (Aksoy 1988: 379)” atasözüdür. “Söyleme sırrını bilmesinler” kişiye kendini korumayı öğütlerken; ‘bağışlayın dostlarım’ affedici olmayı telkin etmektedir. ‘Allah’ın dediği olur.’, ‘Tedbir bizden, takdir Allah’tan.’, ‘Errızkı alallah.’ tedbiri elden bırakmamayı ve tevekkül sahi-

bi olmayı anlatır. ‘Geç kaldı desinler, geçmiş olsun demesinler.’ başkalarının yargısına/sözüne göre hareket etmenin kişiye vereceği zararı öngörür. Bu mahiyette daha pek çok örnek verilebilir:

‘Güzeli göz, yiğidi söz öldürür.’, ‘Ömür biter, yol bitmez.’, ‘Kula bela gelmez Hak yazmayınca, Hak bela vermez kul azmayınca.’, ‘Nokta kadar menfaat için virgül gibi eğilme!’, ‘Acele giden ecele gider.’, ‘Allah kendini anan kullarının yardımcısıdır.’, ‘Her işe Besmele ile başlanır.’, ‘Azim ve sabır her şeyi başarır, doğruluk yolunda gidiyorum ağır ağır.’, ‘Gönül bu anlatamazsın.’, ‘Buna da şükür beterin beteri var.’, ‘Ezan susmaz, bayrak inmez.’, ‘Atam izindeyiz.’, ‘Mükemmel olmana gerek yok, sahte olma yeter.’, ‘Kurban kesilir koç, yollara yakışır Dodge.’ vb.

2.4. Kişisel ve Toplumsal Baskılardan Kaçıp Kurtulma İşlevi

Dördüncü olarak, sözlü gelenek kabul görmüş davranış örüntülerine uyulmasını sağlamak yolunda önemli fakat genellikle gözden kaçan bir işlevi yerine getirir.(...)Sözlü geleneğin kimi biçimleri, salt kurumlara, inançlara ve davranışlara geçerlilik ya da gerekçe kazandırmanın ötesinde, toplumsal baskı ve toplumsal denetim aracı olarak önemlidir (...)Toplum geleneklerinden sapma olduğu zaman, taşlama içeren bir şarkı, bir atasözü, bilmece, ya da halk masalı, onaylanmayışı göstermekte kullanılabilir (Bascom 1954: 21).

Zaman zaman çıkmaza giren, kişisel ve toplumsal sorunlara, baskılara çözüm bulamayan insanlarımız, bu durumdan kurtulmak için kendilerince kaçış yolları bulmuşlardır. Toplumca tasvip edilmeyen kıskançlık, küçük

görmek, çekememezlik gibi davranışları kınamak, hafifçe alaya alarak kişileri yönlendirmeyi, toplumsal denetimi sağlamayı amaçlayan yazılardır; ‘delikanlılık öldü mü?’, ‘İntizar etme çekersin.’, ‘taş taşı, laf taşıma!’, ‘Kelam etme söz olur, nazar etme göz olur.’, ‘yoksulluk suç mu?’, ‘Beni takip etme güzelim, ben de yanlış yoldayım.’, ‘Yük ve eşya taşınır, umut ve hayal de.’. Bazı yazılar da tamamen toplumsal baskılardan kaçıp kurtulmayı hedefleyen yazılardır. ‘Hatalıysam ara muhabbet ederiz.’, ‘Çevrim dışıyım.’, ‘İleride radar var, içimde hasret, gel de sabret.’, ‘Yakalayamazsan el salla:)),’, ‘Shake it up şekerim, güzeli görünce hız keserim.’, ‘Ağır geldiyse yaşam, firar serbest paşam.’, ‘Ne sosyalizm ne emperyalizm, en güzeli erotizm’, ‘Ölümü yaklaşan şoförün sağ ayağı uzarmış.’, ‘Herkes çakkıdı olmuş!’ vb.

2.5. Protesto İşlevi

İlhan Başgöz, “Protesto: Folklorun Beşinci İşlevi (Fonksiyonu)” adlı çalışmasında işlevsel yaklaşımı kısaca özetledikten sonra Bascom’un belirlediği folklorun dört işlevin hepsinin bir işlevde toplanabileceğini, hepsinin kültüre, başka bir deyişle kurulu düzendeki kültüre sağlamlık ve süreklilik vermeye yönelik olduğunu belirterek folklorun tek işlevinin olamayacağını ifade eder. (Başgöz 1996: 1-2).

Başgöz, folklorun beşinci işlevini şöyle anlatıyor: “*Folklor; çatışmaları büyütme, baş kaldırmalara destek olmak, kurulu düzene ve değerlere direnmeleri aralamak, onları yıkmaya kalkışanlara güç vermek gibi bir işlev de görüyor* (Başgöz 1996: 2).”

Araba yazılarında ezilen, dışlanan, talihsiz olduğuna inanan, haksızlığa uğrayan, sevdiğinden karşılık

bulamayan insanın isyanı, protesto işlevi net bir şekilde görülmektedir: ‘Keyfi hizmete mahsustur.’, ‘Kaderimse kahrolayım!’, ‘Ecelle sözlü, ölümle nişanlıyım.’, ‘Kısa farlarla yola devam, uzunlarda Ö.T.V. var!’, ‘Kadere rest çektim.’, ‘Engelledim seni, çevrimdışıyım.’, ‘Hayat seni her koşulda yaşarım!’, ‘İşe girerken KPSS, otoyolda OGS, manitayla SÇS!’, ‘Sollama beni, formatlarım seni.’, ‘Yollar değil, yolsuzluk beni yordu.’, ‘Ya sev ya terk et!’, ‘Yaa sabır!’, ‘İsyankarsam tasası sana mı düştü?’, ‘Ayrıranlar utansın.’, ‘Seviyorum, var mı itirazı olan?’, ‘Light erkekler sollamasın!’, ‘Umurumda mı dünya?’, ‘Batsın bu dünya!’, ‘İsyan ettim hayata!’, ‘Esmerliğim güneşten, isyanım doğuştan.’, ‘Neden hep ben?’ vb.

Genç sürücülerin arabalarına okudukları ya da mezun oldukları üniversite adlarını yazmaları bir kuruma olan mensubiyeti anlatması bakımından anlamlıdır. Fakat bir de gerçekte olmayan üniversite adlarına yer verilmesi Güçlü’nün de bahsettiği gibi ya bir özlemi ya da gizli bir protestoyu anlatmaktadır (Güçlü 1999: 24). ‘University of Gündül’, ‘The University of Kaldırım Engineering’ vb.

Sonuç

Popüler kültürün ürünü olarak kabul edilen ancak Türk kültür hafızasının da son dönem örneklerinden olan araba yazıları, beynelmilel olan bir medeniyet ürününün yerelleşmesine örnek oluşturmaktadır. Kişisel veya toplumsal alanı ilgilendiren sosyo-psikolojik bir yönü olsa bile kişi veya toplumun kendisine yardımcı olan vasıtalara ad vermesi dikkat çekmektedir. Bu adlandırmanın da rast gele olduğu söylenemez. Dolayısıyla folklor ürünü olarak kabul edilen araba arkası yazılar araçlara rastgele yazılmış değildir.

Bir ulaşım vasıtası olan araba aynı zamanda bir statü sembolü; kişinin maddi durumu, zevkleri vb. hakkında topluma mesajlar verir. Motorlu taşıtlara yazılan yazılar da araba sahibi ve toplumun kültürü, inancı, değerleri, eğitimi hakkında bilgi vermektedir. Araba yazılarından dua, askerlik ve gelin arabası ile ilgili olanlar ve sevgiliye mesaj niteliği taşıyanlar diğerlerine göre daha çok toplumsal değerleri yansıtmaktadırlar.

İncelemiş olduğumuz araba arkası yazılarının işlevleri arasında William Bascom tarafından ifade edilen folklorun hoş vakit geçirme, eğlenme ve eğlendirme; değerlere, toplum kurallarına ve törelere destek verme; eğitim veya kültürün gelecek kuşaklara aktarılarak onların eğitilmesi ve kişisel ve toplumsal baskılardan kaçıp kurtulma işlevleri ile İlhan Başgöz'ün ortaya koyduğu protesto işlevinin olduğu tespit edilmiştir.

KAYNAKÇA

- Aksoy, Ömer Asım. *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*, C. 1, İstanbul: İnkılâp Yayınları, 1988
- Artun, Erman. "Adana'da Asker Uğurlama- Karşılama Törenleri: Asker Ağtları, Türküleri, Şiirleri, Manileri", *Millî Folklor* 47 (Güz 2000): 41-48
- Aylan, Gürkal. *Ömür Biter Yol Bitmez, Taşıt Edebiyatı, Taşıt Folkloru*, İstanbul: May Yayınları, 1981.
- Bascom, William. *Sözlü Geleneğin (Folklorun) Dört İşlevi (Çev. Aysıt Tansel). Folklor/Edebiyat*, (2007/4) 13 (52): 7-28.
- Başgöz, İlhan. "Protesto: Folklorun Beşinci İşlevi (Fonksiyonu)", *Folkloristik Umay Günay Armağanı*, Ankara: Akçağ Yayınları, 1996.
- Başgöz, İlhan. "Ömür Biter Yol Bitmez": *Bir İletişim Olayı Olarak Taşıt Yazıları, Türkiye Kültürleri*, (Der: Gönül Pultar, Tahire Erman). 2005
- Boratav, Pertev Naili. *Halk Edebiyatı Dersleri*, İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları, 2000.
- Cemiloğlu, Mustafa. "Kamyon Yazıları ve Geleneksel Kültürümüz", *Uludağ Üniv. Eğitim Fakültesi Dergisi*, (2002), C.XV, Sayı:1.

- Çetin, İsmet. *Göktürk Kitâbelerinde İsimleri Geçen Hayvanlar*, TFA (1986): 123-141
- Çobanoğlu, Özkul. *Halkbilimi Kuramları ve Araştırma Yöntemleri Tarihine Giriş*, Ankara: Akçağ Yayınları, 1999.
- Demirci, Kerim. *Türkoloji İçin Dilbilim Konular Kavramlar Teoriler*, Ankara: Anı Yayıncılık, 2017
- Ergin, Muharrem. *Orhun Abideleri*, 11. Baskı, İstanbul: Boğaziçi Yayınları, 1986.
- Güneş, Serkan. "Türk Toplumunu ve Otomobil", *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (2012) Sayı: 25, s. 213-230.
- Güçlü, Faruk. *Araba Yazıları*, Ankara: Ürün Yayınları, 1999.
- <http://www.sabah.com.tr/galeri/yasam/iliginc-gelin-arabasi-yazilari> (18.01.2016-15: 35)
- <http://haberay.net/turklere-ozgu-araba-arkasi-yazilari-3603g-p5.htm> (17/02/2016, 15.48)
- Kamyon Arkası Yazılar. (Haz. Horoz Lojistik), 2007.
- Kaşgarlı Mahmut. *Divân ü Lügati't Türk* (Ter. Besim Atalay), 4. Baskı, C. III, Ankara: TDK Yayınları, 1998.
- Oğuz Destanı, *Reşideddin Oğuznâmesi, tercüme ve tahlili* (Haz. Zeki Velidi Togan), 2. Baskı, İstanbul: Enderun Yayınları, 1982.
- Ögel, Bahaeddin. *Türk Kültür Tarihine Giriş*, Ankara: KTB Yayınları, C.1, 1985.
- Ögel, Bahaeddin. *Türk Mitolojisi I*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1993.
- Özdemir, Nebi. "Kentlerin Gezgin İmgeleri veya Kent İmgeleri Giydirilen Otobüsler", *Millî Folklor* 84 (Kış 2011): 41-53.
- Özdemir, Nebi. "Mizahın Kaynağı Olarak Toplumsal Eleştiri", *Kültür Bilimi ve Yönetimi*, Ankara: Grafiker Yayınları, 2017.
- Şenel, Alâeddin. *İlkel Topluluktan Uygur Toplumuna-Geçiş Aşamasında Ekonomik Toplumsal Düşünsel Yapıların Etkileşimi*, Ankara, 1982.
- Tan, Nail. *Taşıt Folkloru Üzerine*, TFA, 1974.
- Tan, Nail. "Taşıt Folklor ve Etnografyasına Dair Bir Araştırma", *Türk Etnografya Dergisi*, (1976): 94
- Uğurlu, Seeyit Battal. *Otomobil ve Benlik: Türk Edebiyatında Araba Olgusu*, *Turkish Studies* 4 /1-II (Winter), (2009): 1427-1462.
- Yakıcı, Ali. "İslamiyet Öncesi Türk Destanlarının Bilim ve Kültür Hayatına Etkisi Üzerine Bazı Düşünceler", *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, (13), (2003): 411-420